

THING - OG ARRESTHUSET

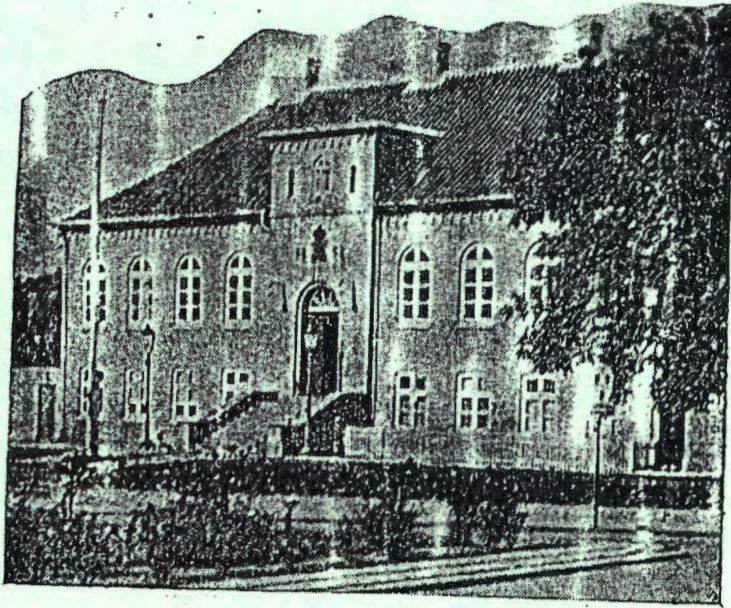

i Nykøbing Sj.

Betragtninger

ud fra Bestyrelses-protokollen

1869-96

Nykøbing Raadhus, hvor Byraadet samles.

1946

ISBN 87-89821-27-0

Lene Puck Ishøy

1994

I 1869 var den nyopførte bygning klar til ibrugtagning.

Det var et kæmpestort hus ud fra datidens målestok, og driften af Arresthuset, som også indeholdt Raadstue-lokaler mm, skulle da også påhvile Holbæk amt med 2/3 og byen med kun 1/3.

Tidligere havde rebslager J.H.Andersen den nordlige del af området til sin reberbane (langs Billesvej), og ellers lå det nok hen som træbevokset offentlig plads.

I oktober samles bestyrelsen for første gang til møde og fastsætter regler for kommende regnskaber. Disse regler viser sig at komme til at gælde for i hvert fald 27 år. Der er ingen slinger i valsen. Men de 4 bestyrelsesmedlemmer er også "Systemets mænd", og de er udpeget således: 2 fra amtet og 2 fra byen. Der er stor kontinuitet i gruppen, idet flere af dem sidder i bestyrelsen i mangfoldige år.

Man kan i protokollen ikke læse eet ord om navngivne arrester, men der har da været en del kvinder iblandt.

Derimod kan man se hvilke lokale håndværkere og handlende Arresthuset gjorde brug af, og aller tydeligst fremstår et billede af tiden: de sidste 30 år af 1800-tallet.

Hvis d'Herrer i bestyrelsen har haft det gemytligt i hindens selskab og evt. nydt et måltid mad sammen, så er intet røbet i protokollen derom. Det er facts og tørre tal altsammen..men det er ikke knastørt..bedøm selv.

Bestyrelses-medlemmer

fra byen		fra amtet	
	1869		1869
Svanenskjold	SS	Zytphen-Adeler	ZZ
	1870		1870
	BBBBBBBBBBBBBBBBBBBB		NNNNNNNNNNNNNNNN
	MMMMMMMMMMMMMMMMMMMM	Købmand Brønnicke	PPPPPPPPPPPPPPPP
Muus			1875
		Petersen Svinninge	PPPPPP
			1880
			HHHHHHHHHHHHHHHH
	1883		1884
	1884	Købmand E.Olsen	MMMMMMMMMMMMMMMM
Jacobsen	JJJJJJJJJJJJJJJJJJJJ		1891
		Peter Madsen	JHCHJH
			JHCHJH
			1896
			1896
			1896

Hans Nielsen Højby

J.Petersen Kjeldstrup

P.Henriksen Aastofte

Jens Hansen

Holbæk amtsråd udpegede til Arresthusets bestyrelse gerne folk fra den nordligste del af området. Da J.Petersen, gårdejer i Kjeldstrup, således privat flyttede sydpå i Holbæk amt, kneb det meget for ham at komme til bestyrelsesmøder i Nykøbing, og endelig i 1880 afløste P.Henriksen ham.

Petersen fra Svinninge var den bekendte kammerråd fra Svinninge Møllegård, ham, der havde litterære saloner med bl.a. Bjørnstjerne Bjørnson.

Zytphen Adeler fra Dragsholm anses for at være så berømt bl.a.for inddæmningsarbejdet ved Lammefjorden, at nærmere omtale er unødvendig.

Byens mænd er i venstre kolonne de, der har haft titler som: birkedommer, byfoged, justitsråd, politimester og borgmester. Alle 3 havde mange kasketter. De påtog sig formandskabet i Arresthusets bestyrelse, og ofte er deres skrivelser i protokollen meget juridisk præget og smækfyldt med forkortelser; det var mænd, der var vant til at skrive og teksten bærer præg af at være nedskrevet hurtigt. Selvfølgelig er bogstavtyperne de såkaldte Gotiske bogstaver, så kradserierne kan nok volde læseren problemer indimellem.

Morten Joachim Ferdinand de Svanenskjold rejste fra byen 1870 og døde i København 1876. Man kan læse andre steder om hans væsen og embedsførelse, der adskilte sig betydeligt fra fru Svanenskjolds idérigdom og flagrende gemyt.

Nicolai Esmarch Muus var sønderjyde og havde gode grunde til at finde sit manddomsvirke et andet sted. Ved et folkemøde i Grønnehaveskov 5.juni, havde han forudsætning for at tale varmt om de faldne på Isted Hede.. I det daglige var han myndig og ikke speciel folkelig; han hørte til aristokratiet i byen!

Ludvig Hans Jacobsen var om muligt endnu mere tilknapet end sine forgængere. Han var ungkarl og deltog overhovedet ikke i selskabslivet. K.K.Steincke omtalte ham, som byfogden med de blå briller...

Naturligvis har der under kappen banket levende hjerter; men byens borgere havde jo stor respekt for øvrigheds personer, og disse 3 har ikke givet anledning til morsomme erindringer.

Om de to købmænd i bestyrelsen, der var valgt af byrådet, kan i korthed fortælles:

Jacob Laurids Brønnicke var født i Roskilde 1825, som søn af en købmand med ti ansatte; hans mor var født Kornerup og altså også fra en stor købmandsfamilie der.

"Vores" Brønnicke blev gift her i byen med Ida Vilhelmine Thomsen i 1852. Hendes far var købmand og brændevinsbrænder på Algade, og hendes bror N.V.Thomsen sagde man ejede den halve by og havde mange skibe på havet (men han begik selvmord 1900, da en kaffespekulation slog fejl).

Jacob L.Brønnicke havde en solid forretning Algade 3, som senere overtoges af sadelmager Frederiksen. I de lokale aviser havde Brønnicke ofte annoncer med alt fra brædder til kakkelovne, fra sølv-plet til majs og fra superfosfat til medicin-cognac.

I 1880 blev han enig med andre købmænd om at holde søndagslukning om sommeren fra kl. 9 formiddag.

Som regnskabsfører i Arrestens bestyrelse kan vi se, at han sidder med årsregnskabet hvert år den 31.december og skal se at få det til at stemme.

Brønnicke døde 59 år gammel i 1884

Købmand E.Olsens sirlige skrift røber, at vi har fået yngre kræfter ind i bestyrelsen, idet han i vidt omfang benytter latinske bogstaver. Som regnskabsfører noterer han nøje, hvad pengene er brugt til: trætøfler, kammerpotter, gulve ferniserede, hængelås repareret osv.

Hans forretning lå Algade 24 (nu apotek) som et lille hus, der sprang frem i gaden. Den nuværende ejendom er fra 1909, og senere ejere har været Buurgaard og dyrlæge Vinding.

Hvert år til jul pyntede Olsen det ene vindue med appelsiner og det andet med skøjter; så kunne barneøjne blive blanke.

Som forretningsmand havde han også skibe i søen. "Håbet" var en pryd for byen, men det forliste ved Gilleleje. Hans sidste skib "Hiram" forliste 1893. Hans svigerfar var Thule Petersen.

Olsens varer var i skøn som blanding: sagogryn, drænrør, kul, margarine, rapskager og ost.

Hans navn var Ole Edelberg Olsen; men der var en ældre købmand Ole Olsen i byen, hvorfor han valgte at kalde sig E.Olsen. Fra byrådets side betegnes han altid som O.E.Olsen.

Hans søn hed Ludvig Mortimer Olsen, f.1871.

De tre arrestforvarere.

Nielsen   til 1877
Tvede fra 1877   til 1888
Henriksen   fra 1889

Nielsen var allerede arrestforvarer ved den gamle kælder under raadstuen Algade 78, hvor der senere blev bygget Teknisk Skole af Håndværkerforreningen.
Han blev pålagt at flytte til Holtets Plads, inden bygningen var helt færdig for at holde opsyn med det nye hus.

Han fik fribolig og to skæppe havejord.
Desuden fastlagdes hans indtægt ganske nøje ved 1. bestyrelsesmøde ligesom hans forpligtelser.

Det lyder: Lønning som arrestforvarer og raadstuetjener:
100 Rdl. årlig
Løn for at tilsige Vidner og hente og bringe protokoller: 15 Rdl. årlig
Reenligholdelse af de forskjellige retslocaler og arrester med tillæg af alle dertilhørende requisitter af koste, vand, sæbe m.v. årlig 50 Rdl.
For opvarmning af hele huset: 90 Rdl.
For belysning: 5 Rdl.

Hvert år afleverer han regninger på de nævnte beløb, og man tænker, at enhver ting kommer til at koste, hvad det maximum må koste; for det er jo ikke originale bilag fra leverandører, der lægges på bordet.
Men efterhånden sniger der sig andre regninger ind, f.eks. for vask af arrestanternes tøj, for at holde udenomsarealerne og fra fru Amalie Nielsen for tjenesteydelser. Man bliver klar over, at de holdes i stramme tøjljer, og at de har haft et nøjsomt og slidsomt liv.
Der købes ikke en notesbog eller en fejebakke, uden at bestyrelsen har godkendt udgiften...

Hvis man ikke har råd til at holde hest og vogn, må det have været nogle trælse traveture til Rørvig og Nakke for at tilsige vidner, måske skulle han også til Nr. Asmindrup og Grevinge eller endnu længere væk..

Nielsens begrundelse for at opsiges sin stilling er, at hans kone har fået fast arbejde på sygehuset!

Ved det sidste bestyrelsesmøde, hvor alt inventariet tælles op som afleveringsforretning, får fru Nielsen lov til at købe en rulle, en rok og en garnvinde; men pudsigt nok sættes prisen: 24 Kr på udgiftssiden året efter, så jeg ved ikke, om arresten har købt effekterne tilbage.

Hans Ramon Tvede kommer fra Århus. Han er født 1823 i København og er altså 54 år ved ansættelsen. Han betegnes som fhv. oversergent og Dannebrogsmænd. Fru Tvede, Mette Kathrine, er 9 år yngre, født i Flensborg, og de er blevet gift i 1863.

Der kommer straks andre boller på suppen. Tvede skal have anskaffet en spændetrøje og 2 Par håndjern.

Desuden forøges i rask tempo inventarie-massen. Man undrer sig dog stadig over, at bestyrelsen tager stilling til, om 3 par sokker skal kasseres og om 4 lagener skal repareres eller erstattes af nye.

Men pengene er tilsyneladende til rådighed, og han får triløbør, kokostæppe, tovværksmætter, lygter og lidt bedre lønforhold.

Sofus Jensen skriver: Byens arrestforvarer, Tvede, var Flensborger og underofficer fra -48 og -64 og fik 340 Kr. i løn om året. Han var en stor og kraftig mand med en vældig knebelsbart. Når han gik på gaden og skulle dreje om et hjørne kommanderede han sig selv, på sit sydslesvigske mål, f.eks. "Højre, drej af!" Og kom han ind på en restauration, hvad der skete hver dag, sagde han: "Kgl. Underofficer og Dannebrogsmænd Tvede skal flukse have på bordet en folkebajer og en Brama-bitter" og når han havde drukket den og betalt, kommanderede han: "Trød af!"

I folketællingslisten 1901 bor hr. og fru Tvede Klintevej 4 med en 33 årig datter, syerske Charlotte Johanne Dorthea Tvede.

Efterfølgeren kaldes i bestyrelsesprotokollen for Henriksen. Hans navn var mere præcist: Laurits Mourits Fischer-Henrichsen.

Ved hans tiltræden loves der mange forbedringer. Ja, man går igang med ombygninger for flere tusind kroner; men det tager jo sin tid på gr. af forhandlinger med amtet, der kræver syn tegninger og overslag.

Bygmester Bendtsen fra Vallekilde udpeges som sagkyndig rådgiver, og opgaven er primært ændring af arrestforvarerens lejlighed med stort køkken i forbindelse med arrestgangen.

For første gang i husets 20-årige historie er der tale om mad til arrestanterne!

Der indkøbes gryder, fajancetallerkener og krus, træknive, skeer og gaffer.

Hele vejen gennem protokollens første 47 sider er der ikke nævnt et ord om mad, hverken i rigsdaler eller kroner, i tjenesteydelser eller på inventarlisten. Der er heller ej penge til arrestanterne, så de selv kan købe noget mad. Det er i skrivende stund en gåde, hvem der har holdt liv i fangerne.

Men med Fischer-Henrichsen kommer køkkenfaciliteter. Der ses imidlertid ingen madkonto i regnskabet i de følgende år, så det er måske alligevel ikke blevet til noget....

Henrichsen og hans kone, Christiane, var begge født i Horsens i henholdsvis 1858 og 1863, så det er en 31årig ung mand, der bliver arrestforvarer i byen.

I folketællingslisten 1901 bor de stadig på Holtets Plads og familien består af bedstemoder Gjertrud Knudsdatter og 5 børn: Jacob, Birger, Gudrun, Halfdan og Harald født mellem 1885 og 1898, de 4 er født i arresthuset...

Den spanske syge var hård ved familien i 1918. En gravsten nær kirken vidner om, at både Halfdan og prokurist Birger Fischer-Henrichsen døde det efterår, og Birgers forlovede blev revet med.

Lidt muntre er det at høre Jenny Schackes beretning om "Ved Borgerlig Forenings baller var arrestforvarer Henriksen iført kjole og hvidt med glacéhandsker; han ledede ballet. Man stod pænt par ved par i en lang række og ventede til det blev ens tur. Ikke noget med, at alle dansede ud på een gang! Nej ti par ad gangen - så var der ordentlig plads!..."

Fischer-Henrichsen havde et lille ekstra-job som gymnastiklærer på den private skole i Grønehavestræde, den gang gymnastik var noget helt nyt.

Det er på samme tid, at distriktslæge Berg forlanger decinfektion af arrestens latriner, og et bud sendes til Sygehuset med arresttøjet, for at det kan decinficeres. Nu skal retiraden vaskes 2 gange daglig med en kraftig klor-kalk-opløsning og latrinkulen skal dækkes med sand og klor-kalk.

Ret snart nedlagde kommunen spildevandsledninger i gaderne. Det var 1892.

Fischer-Henrichsen fik gennemtruffet at få penge til uniform: loo kr.hvert andet år.

Regnskaberne

I årene 1869-74 bruges selvfølgelig møntfoden: Rigsdaler, Mark og Skilling.

I 1875 indførtes Kroner /Øre.

Som børn lærte vi, at en rigsdaler var ca.2 kr. Passer det nu her?

Opvarmning	1874:	150 Rdl	1875:	300 kr
Belysning	-	5 -	-	10 kr
Skatter mm.	-	68 -	-	112 -
Renholdelse	-	55 -	-	104 -
Tilsigelse af vidner mm.	-	15 -	-	30 -

For nemheds skyld bruger jeg i regnskabsoversigten fremefter kun tallene fra 1875 - 1896.

Der var alligevel ikke store indkøb eller reparationer de første år; kun nævnes nogle revner i muren ved den søndre skorsten, og dem snakker de om hvert år, men udsætter beslutningen om afbødning.

Det vil ses på den grafiske afbildning af udgifterne, at der er stigende forbrug; men det betyder ikke inflation derimod flere nyanskaffelser. Priserne var i ro (indtil 1914).

De to dyre år forklares med omlægning af taget 1883 og ombygning af arrestforvarerens lejlighed 1894. -

Det forekommer os pudsigt, at byfogederne i mangfoldige år afslutter regnskabet til amtet med udligningsbeløb, der ofte ender med brøkdele af øre, f.eks. 853 Kr 09 2/3 øre. Hvad gør amtsstuefilialen ved det?

På den tid var faste udgifter virkelig faste. I 20 år er kirke- og præstetienden 0,72 kr. årlig; skatter og brandkontingent 109 kr. På samme måde blev opvarmning betalt med 300 kr uanset vejret. Det har været alt for lidt, for da man i 1892 lod bestyrelsen købe træ, kul og tørv ind, røg opvarmning op på 560 kr.

2800

Arresthusets

samlede

2500

udgifter

2400

2300

2200

2100

2000

1900

1800

1700

1600

1500

1400

1300

1200

1100

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

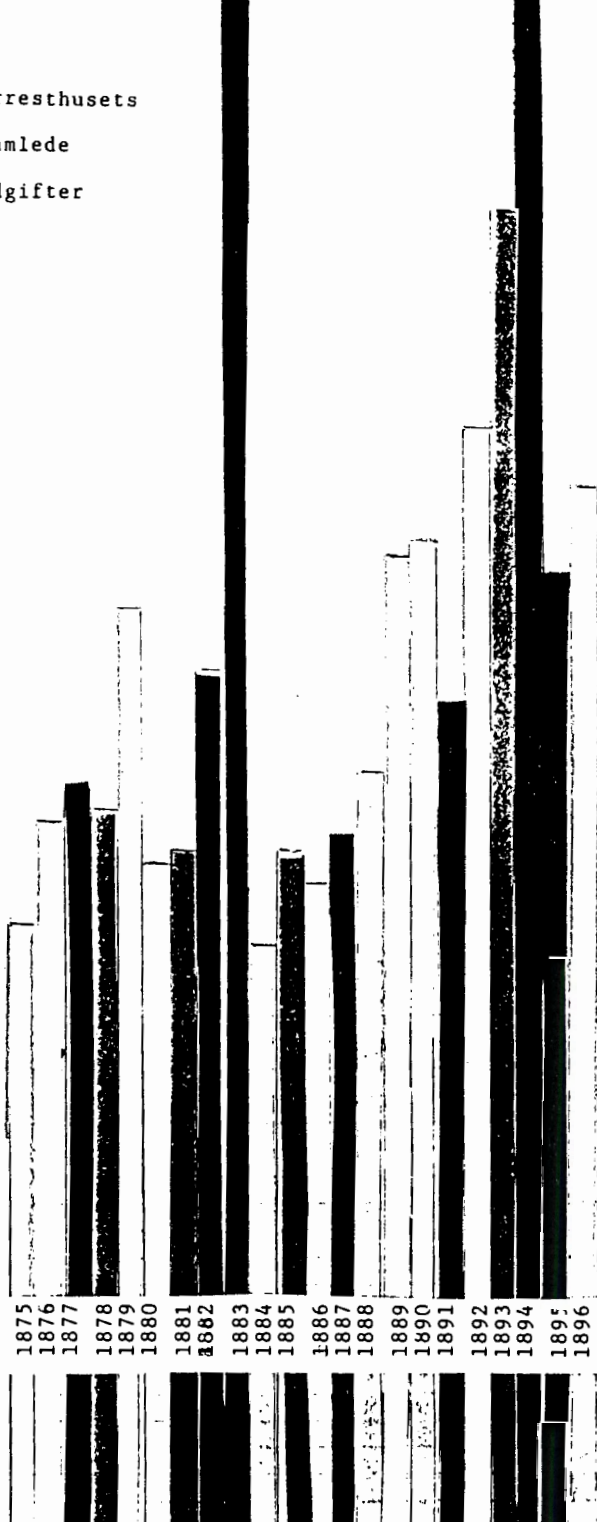
1892

1893

1894

1895

1896

Nov 1891 sent to August for Postpaid (Mead).
Sunday, Meadman's New death

Promissory bill of exchange for the amount of one hundred dollars
of the amount:

- a. in my Treasury of 3 Sheets.
- b. at day, his in Mead's
- c. in other
- d. in Treasury Mead's
- e. 5 Shares of
- f. 4 Shares of
- g. 4 Shares of
- h. 4 Shares of
- i. 12 Shares of
- k. 12 Shares of
- l. 2 Shares of
- m. 4 Shares of
- n. in other
- o. 2 Shares of
- p. 2 Shares of
- q. 2 Shares of
- r. in other 119.
- s. in other

Was not the same as the other one in the other one of the
at the time of my other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the
Meadman's of 4 of the other one in the other one of the

Wishes from
J. H. Meadman, E. C. Meadman, J. H. Meadman, H. H. Meadman

1892 var et af de år, hvor der virkelig blev købt ind, og her ser vi størrelsesordenen på, hvad bestyrelsen anså for rimeligt at skrive på listen. Det ligner jo ikke en off.institution af i dag. Og der var kun eet årligt bestyrelsesmøde, så beslutningen fra august 91 gælder for hele 92.

Her gengives byfoged Jacobsens protokol-optegnelse:

Aar 1891 den 12 August holdt Bestyrelsen Møde.

Samtlige Medlemmer var tilstede.

Inventariet blev efterset og fandtes det nødvendigt at anskaffe følgende Gjenstande.

- a. En ny Kulkasse og 3 Skuffer
- b. et Laag til en Madgryde
- c. en Ildkrøg
- d. en Fajance Madskaal
- e. 5 Fajance krus
- f. 4 Redekamme
- g. 4 Lerpotter
- h. 4 Par Lagener
- i. 12 Blaarlærreds Skjorter
- k. 12 Haandklæder
- l. 2 dobb. Sengetæpper
- m. 4 Par Sokker, 10 Par forfødes
- n. en Felekost
- o. 2 Støve koste (en kort og en lang)
- p. 2 Gulvskrukker
- q. 6 Træknive
- r. en Skaft til Øxen
- s. en ny Spade

Det vedtages derhos 1) at lade Plankeværket i Arrestgaarden afstive 2) at anskaffe et nyt Dækken paa Mødding beholde den og 3) at lade Brønden rense og 4) at foretage den sædvanlige Hvidtning af Arrestceller, Gange og udvendige Mure samt at lade Trappen fra Arresten og til Raadhusets forskellige Lokaler i Stuen fernisere.

Mødet hævet

Jacobsen

E.Olsen

Jens Hansen

Peter Madsen

Om der skulle være en højtidelighed i Festsalen i 1894, ved jeg ikke. Vilde man fejre kongens fødselsdag? Skulle der komme gæster eller var det bare husets 25 års jubilæum? Protokollen røber det ikke; men på bestyrelsesmødet i september året før var ønskesedlen alen-lang. Ud over de gængse varer skulle der anskaffes:

- a) i festsalen 8 fag nye uldne gardiner (røde)
- b) i tingstuen 3 fag do (grønne)
- c) i forligelseskommissionens lokale 3 fag do (røde)
- d) 2 forgyldte gardinstænger
- e) i tingstuen en hængelampe (stativ med 3 eller 4 lamper)
- f) for gangvinduet på 1.sal et trærækværk
- g) at lade de 24 stole i lokalene oppolere og istandsætte (dette arbejde vedtages det at overdrage til snedker Gottschalck for 35 kroner)
- gg) at lade de 6 bænke i festsalen opmale og de flettede sæder vaske (Christoffersen skal få 18 kr.for at male bænkene)
- hh) at lade kong Chr.d.9s buste gipsø og kronen broncere samt fodstykket opmale
- ii) at lade plænen foran Arresthuset gjennegrave indeværende efterår.

Byens folk

Håndværkere og Købmænd

der tjente lidt på Arresthuset

De to købmænd, der sad i bestyrelsen, havde selvfølgelig en del leverancer til Arresthuset.

Brønniche solgte cement, et bord, penne og blæk, tømmer og petroleum for beløb som 49,32 kr 61,16 kr, 12,97 kr, 31,10 kr og 0,77kr altså svingende beløb gennem 15 år.

E.Olsen, der nøjere noterede indkøbene, havde også år med små tal: 40 øre, 5,75 kr og 10,28 kr, men han red med på velstandsbølgen i slutningen af århundredet, hvorfor 3-cifrede tal bliver almindelige, især da han kom til at sælge kul og petroleum til arresthuset. Endvidere betød kloakeringen også ordre på rør.

Af byens jævne folk kan nævnes tømrer Julius Bang. Han boede i den gamle rådstue, Algade 78, og var "en af deres egne". I 1879 fik han 14 kr for at arbejde med afløbsrenden.

i 1880 - - 32,12- - - reparere stakitter

i 1881 - - 26,33- - - - -

i 1887 - - 16,31-

i 1891 - - 7,00- - - - plankeværk

i 1892 - - 28,00- - - lave en sandkasse, nu hvor distriktslæge Berg havde beordret decinfektion af latriner.

Bogbinder J.P.Bræstrup solgte reglementer for 5,20kr i 1877

- en protocol - 4,78- i 1889

- - - - 1,65- i 1893

det blev han ikke rig af!

Glarimester A.Bøeg havde med kitning og ruder at gøre.

Hans beløb er 3kr. 15,08kr, 12,30kr, 10,10kr, 4,80kr, 2,01kr og endelig i 1882 en god ordre: 108,70kr men fortsætter med 2,75kr, 1,00kr og 13,19kr.

Smed Clausen udfører småreparationer for mellem 6 og 15 kr fordelt på 4 år. Han laver en lås, lægger en plade om komfuret og andre småting.

Malermester Christoffersen, der boede på hjørnet af Kirkestræde og Algade (senere Mobil og DK-benzintank), havde en opgave i 1882 for 5,00 kr

i 1885	-	24,68	-
i 1889	-	133,68	-
i 1892	-	68,51	- fernisering
i 1893	-	36,50	- opmaling af 6 bænke og 2 lygter samt kongens buste
i 1895	-	57,52	- fernisering
i 1896	-	51,65	- maling af vinduer og døre

Mon det var en uges arbejde hvert 3.år?

Manufakturhandler Viggo Elster (Sillehoveds hjørne) solgte varer i 1887 for 33,00 kr

i 1888	-	45,78	- lærred
i 1890	-	87,15	- beklædning og lærred
i 1891	-	93,50	- lærred til skjorter og lagner

Hvis fortjenesten var 10%, var det ikke Arresthuset, der holdt liv i ham, hans hustru og 2 små sønner. Elster døde forøvrigt 1901, og fru Caroline ernærede sig og drengene ved at etablere konditori i Svanestræde, en forretning der endnu huskes af mange nu 100 år efter.

Sadelmager Frederiksen (Michael) kom flere gange til at reparere nedslidte madrasser, men han leverede da også et gulvtæppe i 1888 for 7,50 kr, og han opsatte de fine gardiner i 1893 og -95 for henholdsvis 44,00 kr og 12 kr.

Han var født i Drammen i Norge 1859 og blev gift i Nykøbing med Wohlerts datter Marie Sofie (Manna). Deres søn Sigurd fra 1895 førte faderens forretning videre, og datteren Agnete fra 1893 er netop død 100 år gl. Hun var gift med dyrlæge Ousen i Vig efter at hendes 1.mand bankdirektør Ejner Kierkgaard, Lolland, døde efter 8 års ægteskab. Ousen havde hun i ti år.

Her i byen huskes hun for ægteskabet med pens.overlæge Aage Madsen.

Alt ialt har hun nok været alene de fleste år af sit liv, selv om hun betegnedes som et selskabsmenneske.

Snedker Rasmus Gottschalck reparerede møbler 1888 for 47,25 og lavede et savlad og et flueskab i 1889 for 20,00 kr.

Hans søn, der førte firmaet videre fik ordren på at ombygge arrestforvarerens lejlighed ved licitation i 1893.

Georg Gottschalcks tilbud lød på 2840 kr, mens tømrer E. Eriksen havde bud på 3500 kr og murer G.Pihl bød 3550 kr.

Samtidig med den store renovering oppolerede han og istandsatte 24 stole for 76,00 kr, døre og køkken for 29,00 kr forgyldte lister, en spyttebakke og noget ved vinduer for 9,75 Kr.

Det var netop i halvfemserne Georg Gottschalck blev gift og fik børn. Således er Jacob født 1895, han der blev 4. generation i firmaet. Den unge snedkerekone var fra 1870. De boede i hus med de gamle som det var skik og brug, men hvor Rasmus Gottschalck havde landbrug ved siden af snedkervirksomheden, afskaffede Georg stalde og dyrehold og fik derved mere plads til møbler, ligkister, døre og vin duer, som var i produktion. De kister han lavede, blev sendt til Christoffersen, som lakerede dem sorte og dekorerede dem med palmeblade eller egeløv. Sådan var moden i halvfemserne.

Isenkrammer Georg Hansen leverede varer til arresten for 3,90 i 1882

- 6,36 - 1884
- 3,00 - 1885
- 2,70 - 1888
- 7,92 - 1889   kedel, låg, sleve, haverive
- 5,50 - 1891

Denne Georg var søn af consul Michael Hansen og fru Thora. Hans hustru var en datter af provst Ponsaing, Grønnehavestr. Hun skulle have været rap i replikken og kaldtes i folkemunde "Georginden".

Et par småbørn med navnet Ponsaing-Hansen er begravet ved kirken..

Georg og Elisabeth Hansen fik 3 levedygtige piger: Polly i 1886, Ebba i 1893 og Aase i 1895. Om de har været originale og selvstændige som deres mor, ved jeg ikke, men de boede på Vesterbro og omtales af dr.Schad som frkn. Ebba og Polly Ponsaing-Hansen, der skulle mageskifte et stykke jord med ham, og frk.Aase Ponsaing-Hansen, der ejer jord ned mod sygehuset og som han i 1930'erne ligger i forhandling med.

Provst Ponsaings anden datter var gift med sønnen fra Borrevang, Peter Lønborg Jensen. Flere steder har man læst, at Georg Hansen var gift med proprietær Jensens datter; det er en misforståelse; det var provstens datter...

Georg Hansens far, der var købmand i byen, solgte kun een gang noget til Arresten: 1882.. consul M.Hansen...3,85 kr

Algade 13 var drejermester Holsts domicil. Den gamle Søren Holst var født 1806 og var nået til pensionsalderen, da Arresten var ny, men helt op til 1882 lyder drejeregningerne på hans navn. I 1877: Søren Holst... 7,00 kr

i 1882: - - 2,50 -

Christian Holst har længe været i firmaet, men ikke før 1886 bliver hans navn anvendt: pumpen efterset: 4,00 kr

1888, Christian Holst..... 38,00 -

1891, - - brønd rensat. 22,00 -

Forresten havde Christian Holst 2 søstre, der blev gift med den samme mand! Jepbine Holst blev gift 1863 med Peter Michael Nielsen og hun er nok død, for søsteren Hansine Holst gifter sig med Peter Michael Nielsen i 1870.

Ca. en gang hvert andet år er arrestforvareren gået til boghandleren for at købe skrivematerialer, et par salmebøger eller et kort over Odsherred. Det var beløb på 2 -4 kr, der blev skrevet regning for.

Generationsskifte i firmaet her som hos håndværkerne betød at N.P.C.Hornums navn efterfulgtes af Otto Hornums navn.

Sidstnævnte var heldig at få solgt 5 rullegardiner til 27,50 Kroner i 1893, hvorved boghandleren dog kom op på et 2-cifret beløb.

Otto solgte forretningen i 1899. Han havde vist heller ikke job ved siden af som faderen havde haft, idet denne var lærer ved Møllers private skole og desuden fast organist ved kirken.

Vægter Peter Jørgensen kunne man bruge til lidt af hvert.

I 1875 tjente han 11 kr

- 1877 - - 3 -

- 1878 - - 3 -

- 1879 - - 8 - renholdelse af pladsen foran rådhuset

- - - 3 - pasning af lygterne

- 1880 - - 3 - - - -

- 1881 - - 3 - - - -

- 1892 - - 13 - kørsel med sand og grus

- 1893 - - 12 - af brænde

- - - 6 - 6 læs sand

- 1896 - - 3 - 3 læs sand

Blaalærred til lagner blev leveret af T.V.Jørgensen i perioden 1879-86. Priserne var 36,98 kr, 31,45 kr, 42,96 kr og 6,65 kr. Men vi ved ikke hvor meget, man fik for de penge.

Den anden manufakturhandler i den smalle del af Algade, Carl Meyer, blev brugt i årene 1885-95.

Han solgte for 21,60 kr

-	-	-	12,80	-		
-	-	-	15,40	-		
-	-	-	9,40	-	uldgarn	
-	-	-	55,48	-	og lærred	
-	-	-	55,05	-	-	og drejl

Meyers hus var med kamtakker ligesom en kirke; det brændte få år efter hans død i 1923. Man hører ofte om sønnerne, der blev her i byen og på egnen; men her skal så nævnes Ebba fra 1890, der blev gift Vecht og Karen fra 1888, der blev gift med kgl.bygningsinspektør Knud Lehn Petersen, Odense.

Snedkermester Ferdinand Larsen var en af de få, der var med hele vejen i denne 30-årige periode. Han var medlem af byrådet og havde møbeludsalg samt snedkerværksted. Han var tilige vurderingsmand.

Visse år blev han bare hidkaldt for at reparere nogle persiennesnøre for 1,75 kr eller 3,25 kr, andre år blev regningerne på 2 eller 3-cifrede beløb.

Til køkkenrenoveringen i 1893 lavede han tegning og overslag for 40,50 kr.

Ferdinand Larsen var i 1899 entreprenør ved Odsherredsbanens bygning, og han er nævnt som savværksejer (Algade 11) og som bankbestyrer i 1901.

Der er en del personer, som er svære at karakterisere, fordi navnene er P.Jensen eller L. Larsen, og jeg må derfor med vemod overspringe disse.

Carl Larsen kan være arbejdsmand, f.1843, boende i Linde Allé, g.m.Ane Marie Larsen.

Arresthusets Carl Larsen påtog sig renholdelse af pladsen foran rådhuset. I 1879 fik han 8 kr.derfor. I Tvedes tid fejede han fast uge efter uge og fik en årsløn af 25 kr. Det ser ud som om, at Henrichsen selv påtog sig opgaven...

Skorstensfejeren hed Lars Larsen. Han nævnes i årene 1892-96, og der har været en del at gøre med at rense de mange kakkelovne. Huset havde mindst 3 skorstene, og i 1896 fik han 9,20 kr for at opsætte en kakkelovn og rense 7. Samme år opsatte han en vaskekedel og rensede en kakkelovn mere; da lød regningen på 15,85 kr.

Dengang som nu var der forskel på "kvalificeret arbejde" og "ikke-kvalificeret arbejde".

Tydeligst kommer det frem i hustruernes tjenesteydelser: vask og vedligeholdelse af arresttøjet samt syning af lagner og strikning af sokker.

Amalie Nielsen fik i 1875 for alt det plus syning af 6 nye skjorter: 10 kr.

Når vi ved, at der var ikke ret meget tøj på lageret, må hun have vasket mindst 52 gange; hun har lappet og stoppet 2 timer efter hver vask, og at sy en simpel skjorte kan ikke gøres på mindre end 4 timer (med symaskine). Mit bud vil være 180 timer, endda lavt sat, og det er en timeløn på 5 øre.

(Vurderingsmænd fik 4 kr for at vurdere en ejendom. Hvis de var grundige, tog det måske 4 timer, men der er rigtigt nok også forskel på at tjene 1 kr. i timen og 5 øre i timen. Den mad, de skal leve af koster det samme, og den fattige skal have brændsel på samme vilkår som den rige!)

Debat

På protokollens 72 folio-sider står der bestandig skrevet: Det vedtoges...Det vedtoges... Det vedtoges...

Kun een gang kommer uro frem i kredsen. Der står:

Aar 1886 den 14 Mai Kl.7 Efterm. holdt Raadstuebestyrelsen Møde, idet der gjennem d'Herrer Henriksen og Madsen fremkom en Begjæring fra en kreds af om at maatte benytte Raadstuesalen til en festlig Sammenkomst i Anl.af Folketingsmand Bergs Sølvbryllup Lørdagen den 22 d.M. om Efterm. Kl.6

Samtlige Bestyrelsens Medlemmer vare mødte.

D'Herr Madsen og Henriksen stemte for at give den ansøgte Till.

Formanden og E.Olsen nævnte Betænkelighed ved at give Till.

Man enedes om at indstille Sagen til Amtmandens Afgjørelse, samt at man, hvis denne gik ud paa, at Bestyrelsen paa egen Haand skulle afgjøre Sagen, blev enige om at meddele den søgte Till.

Mødet hævet.

Jacobsen   P.Henriksen   Peter Madsen   E.Olsen

3 måneder efter afholdtes det årlige møde, med gennemgang af husets forhold, og efter man sluttelig havde afslået blikkenslager Villumsens tilbud om at opsætte lynledninger på ejendommen.. står der:

D'Herr. Madsen og Henriksen fremkom med følgende Forslag:

Raadstuelokalerne skulle fremtidigt ikke kunne udlaanes eller udleies til festlige Sammenkomster eller til noget som helst andet deres Formaal uvedkommende, med mindre et Flertal af Bestyrelsens Medlemmer i hvert enkelt Tilfælde stemmer derfor.

Kbmd. Olsen fandt ingen Anledning til at vedtage dette Forslag, da den deri nævnte Fremgangsmaade ikke tidligere var bleven fulgt, til hvilken Udtalelse Formanden sluttede sig.

Rigtigheden for at af Madsen og Henriksen.

Det vedtages at udsætte Spørgsmaalets Afgjørelse til Mandagen d 30 d.m. Kl.10 Form.

Jacobsen P.Henriksen Peter Madsen E.Olsen

Sådan et "rend-sammen" var bestemt ikke almindeligt her. Men den 30.8.86 er alle på deres pladser igen.

D'Herr.Madsen og Henriksen fastholdt deres i Mødet den 23.d.M. fremsatte Forslag.

Politimesteren og Kbmd.Olsen fandt ikke Anledning til i alt Fald for Tiden at stemme for en Forandring i den hidtil bestaaende gamle Praxis i Henseende til Raadstuelokalernes Benyttelse, en Praxis der efter deres Formening er i Overensstemmelse med de Regler, som ogsaa andetsteds i Almindelighed benyttes.

Madsen og Henriksen forlangte derefter følgende Erklæring tilført Protokollen:

Da der ved Bestyrelsesmøderne den 23. og 30.d.M. ikke har kunnet opnaas Enighed om Raadstuelokalernes Afbenyttelse, og Lokaler gjentagne Gange have været benyttede til festlige Sammenkomster uden der er indhentet de enkelte Bestyrelsesmedlemmers Samtykke dertil, og uden at der fra den samlede Bestyrelses Side har været givet noget enkelt Medlem Besked, paa egen Haand at give Tilladelse dertil, saa gjør vi Paastand om, at Raadstuelokalerne for Fremtiden ikke maa benyttes til festlige Sammenkomster eller noget som helst andet deres Formaal uvedkommende Brug uden Flertallet af Bestyrelsens Medlemmer i hvert enkelt Tilfælde stemmer derfor. I modsat Fald forbeholder vi vor Ret til at klage over uberettiget Brug af Lokaler.

Jacobsen E.Olsen Peter Madsen P.Henriksen

Diskussionen stopper.

Årene går.

I begyndelsen af 1892 står der nøgternt:

Den 2. Januar 1892 fremlægdes en Skrivelse af 31 December 1891 fra Holbæk Amtsraad indeholdende reglementariske Bestemmelser vedrørende Thing- og Arresthusets Belysning og Opvarmning, Arrestforvarerens Lønning og mandens Betaling for Arrestanternes Bespisning, Vask og Varetægt m.m. samt Thinghusenes Benyttelse af Private, bilagt et trykt Reglement.

Jacobsen

Fra anden side ved vi, at postmester Holsteins sølvbryllup blev fejret med en brillant fest i raadhusets festsal i begyndelsen af august 1875. Så amtsrådsmedlemmerne Madsen og Henriksen har haft ret i, at lokalerne har været lånt ud uden at været drøftet forinden i bestyrelsen.

Herværende protokol, som kan ses på biblioteket i den lokalhistoriske afdeling, viser, at arrestforvareren har fået et par kroner for ekstra rengøring efter valg og session. Men det er jo ikke byrådet uvedkommende gøremål....

Sproget

Det er dejligt at få bekræftet, at hvad der end er sket i gamle Danmark i tidens løb, så er sproget det samme. Folks tanker og handlinger er nedskrevet på papir (der kan holde længe) og med blæk (der også kan bevares i sekler). Vi kan på grund af det fælles sprog let følge dem i deres færden.-

Nu kommer der jævnligt nye fremmedord ind i sproget og mange "slang-udtryk".

1800-tallets folk måtte også modernisere sig. Lige så stille går man væk fra følgende stavemåder:

Raadhuus
Vudsk
Locale
reent
extra
commune

man er derimod længe i tvivl om det hedder Amtsfonden eller Amtsfondet, og det er stadig til diskussion!
Ordet: Kommunekassen afløses af Kæmnerkassen...

Helt udgået af daglig tale er "bemeldte", som dengang var meget brugt. Hvis en sag omtales, og der kommer flere oplysninger frem, føres man tilbage til bemeldte sag med konklusionen. Det kan også være en dato, som tidligere har været nævnt og som man ikke gider gentage, er det bare bemeldte dato.

Vi skal et stykke ind i det nye århundrede, før j forsvinder fra Nykøbing, gøre, genstande osv. derfor skrives her stadig: Nykjøbing, gjøre, gjenstande osv. Det må have været svært at ændre denne vane.

Sluttelig skal der lyde en tak til alle de ukendte, der har passet på den gamle protokol.
Var den kedelig?

*Nykøbing-Rørvig
Kommune køber ikke det
gamle ting- og arresthus
på Hoffets Plads,
og det er uvist,
hvilke konsekvenser
bedutningen kan få.*

13.10 '77

ISBN 87-89821-27-0